

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ВСІХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ЗАДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Д. П. Черник, старший викладач
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»***

Розглянуто проблему нераціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення у сучасних умовах, показано нелогічність виключення їх із ринкового обігу. Обґрунтовано необхідність визначення пріоритетних форм організації сільськогосподарського землекористування, які зможуть забезпечити ефективне використання земель сільськогосподарського призначення на ринково-конкурентних засадах. Доведено, що земельні ресурси потрібно передавати конкуруючим суб'єктам власності, виходячи з економічних, екологічних і соціальних обмежень які ї повинні передбачати забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Сільські території, сталий розвиток, земельні відносини, землекористування, ефективний землевласник.

Забезпечення сталого розвитку сільських територій базується на ефективному використанні їх ресурсного потенціалу в цілому і земельних ресурсів зокрема.

Але, в період переходу до сталого розвитку, сільські території можуть зустрітися з рядом перешкод у забезпеченні ефективного використання земельних ресурсів, вирішення яких є обов'язковою умовою досягнення цієї мети. До зазначених проблем потрібно віднести, насамперед, недосконалість земельних відносин, незавершеність процесів реформування відносин власності на землю внаслідок постійного відстрочення початку функціонування ринку землі.

Усім учасникам аграрних ринкових відносин зрозуміло, що розвиток ринку землі на Україні та рівень земельних відносин на сьогодні не відповідає сучасним вимогам господарювання та не створює реальних умов для сталого розвитку сільських територій. Цей факт, від початку реформування і до сьогодні, викликає численні й багатогранні дискусії, і дуже часто повністю протилежні погляди на логічне завершення реформи та механізм вирішення назрілих проблем із використання земель сільськогосподарського призначення. Очевидність цього потребує подальших детальних наукових досліджень усіх аспектів проблеми та вироблення пропозицій щодо їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ сталого землекористування зробили провідні вітчизняні вчені О. М. Алимов, О. Ф. Балацький, П. П. Борщевський, І. К. Бистряков, С. Ю. Булигін, А. С. Даниленко, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, Д. С. Добряк.

Дослідженню питань становлення інституціональних аспектів ринку землі присвячені наукові розробки С. Архієреєва, В. Гейця, А. Гриценка, Б. Кваснюка, О. Крисального, В. Савчука, А. Чухна та ін. Важливість і необхідність функціонування ринку землі в сільському господарстві розкрито у працях Ю. Білика, П. Гайдуцького, О. Онищенко, П. Саблука, В. Трегобчука, А. Третяка, В. Юрчишина та ін. Теоретичні аспекти реформування аграрних відносин і формування ринку землі сільськогосподарського призначення знайшли відображення у працях таких відомих українських учених, як А. Даниленко, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяк, Л. Новаковський, А. Тихонов, М. Федоров. Дослідженню проблеми розвитку та вдосконалення ринку сільськогосподарських земель приділяли увагу Л. Балаш, Д. Добряк, М. Калінчик, М. Малік, С. Смоленська.

Мета дослідження – проаналізувати сутність суперечностей, що виникають у процесі формування й подальшого розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки, показати способи їх розв'язання в інтересах сталого розвитку всього суспільства та сільських територій зокрема.

Виклад основного матеріалу. Формальне розпаювання державного земельного ресурсу що базувалося на історично створеній ідеї «землю тому, хто її обробляє» не призвело до формування цивілізованого, прозорого ринку землі, проте створило сприятливі умови для рекомбінації земельної власності й створення величезних холдингових об'єднань, які наприкінці 2014 року стали фактичними землекористувачами 5,85 млн га, що становить майже 28 % від усіх придатних до сільськогосподарського виробництва земель.

Така надмірна концентрація земельних ресурсів відбулася з ряду причин, і на сьогодні, у тій чи іншій формі об'єднань підприємств триває. Так сталося тому, що реформування відносин власності на землю відбулося в площині створення різних форм власності, без належного забезпечення умов для найбільш ефективного регулювання процесів землекористування як законодавчого, так і організаційного. Така незавершеність реформаційних процесів в організації використання земельних ресурсів, придатних до сільськогосподарського використання, з одного боку, зумовлена відсутністю реальних шляхів вирішення блоку соціально-економічних проблем розвитку сільських територій і, насамперед, зайнятості сільського населення, з іншого – відсутністю наукових прогнозів щодо наслідків аграрної реформи.

Унаслідок цього, відповідь на запитання «Хто на сьогодні є основним суб'єктом власності на земельні ресурси, придатні для сільськогосподарського виробництва, чи забезпечують вони раціональне й ефектив-

не використання землі, чи готові вони до наступного етапу реформування земельних відносин і, перш за все, повноцінного функціонування ринку землі з вирішенням усього комплексу пов'язаних із цим нормативно-правових дій?» є вкрай неоптимістична.

З усієї множини землекористувачів і землевласників на початку аграрної реформи найбільші надії було покладено на тодішніх членів сільськогосподарських підприємств, які, отримавши певні юридичні права на використання земель сільськогосподарського призначення (земельний пай) мали стати підприємцями у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, середнім класом на селі, тобто, тим самим ефективним землевласником, який мав би забезпечити розвиток дрібного й середнього аграрного підприємництва, вирішити проблеми соціально-економічного розвитку села і, таким чином, рухатися до забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Але, оскільки внаслідок реформаційних процесів власниками земельних паїв стали переважно люди похилого віку, які з часу отримання земельного паю самостійно ніколи не здійснювали його господарське використання й до сьогодні навіть не ставлять перед собою завдання організації сільськогосподарського виробництва, а тим більше, раціонального використання цього ресурсу, яке передбачає збереження та відтворення його родючості, то поступово основними користувачами земельних ділянок, придатних для сільськогосподарського виробництва, стали орендарі, у т. ч. і агрохолдинги, що здійснюють свою діяльність на умовах оренди. А для колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств, які безоплатно отримали певну кількість ресурсу, що є національним багатством для всього суспільства, а не тільки для тієї невеликої кількості людей, які отримали свої земельні паї у власність, земельний пай є просто джерелом доходу, який вони одержують від орендарів.

Нині стати орендаром земельної ділянки, придатної для сільськогосподарського виробництва юридично не складно. Достатньо укласти договір оренди, який, як правило, не передбачає відповідальності орендаря за збереження продуктивності цієї ділянки та відрахування коштів на відтворення родючості ґрунтів і збереженість навколишнього середовища, і обов'язково тільки містить у собі строк оренди та розмір орендної плати.

Інший бік проблеми полягає в тому, що на сьогодні земельна ділянка, придатна для сільськогосподарського виробництва, розглядається тільки як джерело майбутнього доходу для фізичної особи (власника паю) чи юридичної особи (користувача) у кожному конкретному випадку і ніяк не розглядається як загальнонаціональне багатство, яке треба раціонально використовувати, щоб зберегти для майбутніх поколінь.

Саме тому, об'єктом оренди нині стають тільки високопродуктивні земельні масиви, переважно рілля, а значна частина сільськогосподарських угідь на сьогодні не знаходиться в господарському використанні, поступово засмічується бур'янами, чагарниками та іншими руйнівними

процесами, що знижують її господарську цінність. Причому, це далеко не завжди деградовані чи піддані ерозії землі.

Основним завданням, проголошеним на початку аграрної реформи, була поява ефективного землевласника без детального визначення цього поняття. Частина учасників земельних відносин уявляла його успішним фермером, інші – ефективним колективним землеволодінням без чіткого визначення розмірів та організаційної форми господарювання.

Поступово основна мета аграрної реформи відійшла на задній план, а на перший вийшли інші, які потребували негайного вирішення та законодавчого врегулювання. Тому розвиток організаційних форм господарювання відбувався без чіткого законодавчого регулювання, з надією, що саме ринкова конкуренція виявить ту форму, яка забезпечує найефективніше використання земель сільськогосподарського призначення.

Якщо виходити з аналізу показників ефективності використання земельних ресурсів, то з усіх організаційних форм господарювання, що на сьогодні є землекористувачами сільськогосподарських угідь, найкращі показники у великих підприємств. Це зумовлено тим, що в сучасних умовах конкурентоспроможність землекористувань визначається, значною мірою, можливістю запровадження передових індустриальних технологій виробництва рослинницької продукції, системи науково обґрунтованих сівозмін тощо.

Але тільки на основі аналізу комплексу показників, що характеризують ефективність використання сільськогосподарських угідь, не можна робити висновок, що саме агрохолдинги і є тими самими ефективними землевласниками, які мали з'явитися в результаті аграрної реформи. Перш за все, хоча б тому, що до поняття ефективного землевласника треба підходити зважаючи на унікальні особливості землі та її виняткової ролі в розвитку сільських територій.

Це поняття комплексне й повинно включати в себе такого землекористувача, не обов'язково землевласника, який одночасно забезпечує збереження, відтворення й раціональне використання земель та інших природних ресурсів в інтересах населення даної території та всього суспільства.

Проте інші організаційні форми господарювання, незважаючи на те, що більше відповідають сучасним вимогам оптимальних за обсягом угідь господарських структур у сільському господарстві, також не відповідають цьому критерію.

Тому, на нашу думку, немає значення ні організаційна форма, ні розмір сільськогосподарського підприємства в питанні досягнення сталого землекористування, тобто такого, що охоплює всі аспекти цієї проблеми і передбачає, з одного боку, тип рівноваги між його соціально-економічними та природними складовими, з другого – встановлення розумної межі, де боротьба за екологічність виробництва не повинна перешкоджати економічному та соціальному розвитку. Важливим є досягнення сталого соціально економічного розвитку території на основі розширеного відтворення продуктивності й родючості сільськогосподарських угідь.

Висновки та перспективи подальших досліджень: результати досліджень свідчать, що проблеми переходу до сталого розвитку сільських територій потребують удосконалення земельних відносин на основі комплексного підходу до їх вирішення, з одночасним урахуванням дії соціального, екологічного та економічного аспектів. Оскільки земля є основним ресурсом людського розвитку в сільській місцевості, тобто основою сталого розвитку сільської території, то, насамперед, потрібно створити організаційно-правове середовище для забезпечення ефективного та раціонального її використання на основі обороту земельної власності, її переходу до найефективніших господарів. Для цього необхідно сприяти формуванню повноцінного ринку землі, удосконалити методичні засади нормативної та експертної грошової оцінки земельних ділянок, провести економічну оцінку земель сільськогосподарського призначення, удосконалити платність землекористування.

Також необхідно створити умови для найбільш ефективного регулювання процесом землекористування. Для цього земельні об'єкти, з одного боку, необхідно виокремити, ідентифікувати як об'єкти власності, а з іншого, – визначити суб'єкти власності. При цьому основний суб'єкт власності на земельні ресурси – держава в особі органів державно-виконавчої влади має бути наділена правами, що забезпечують ефективне здійснення її повноважень. Земельні ресурси, відповідно до законодавчо закріпленої процедури, потрібно передавати конкуруючим суб'єктам власності, виходячи з економічних, екологічних і соціальних обмежень які й повинні передбачати забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Усе це дозволить сформувати таку модель соціально-економічного розвитку суспільства, за якої забезпечується задоволення зростаючих матеріальних потреб населення на основі високоефективного використання земельно-ресурсного потенціалу, а сукупне антропогенне навантаження на земельні ресурси не перевищує самовідновлюваний потенціал ґрунтів.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
2. Горлачук В. В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В. В. Горлачук // Наукові праці. Т. 133. – Вип. 120. – С. 110–114.
3. Данкевич А. Є. Оптимальні розміри сільськогосподарських землекористувань промислового типу в Україні / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 34.
4. Макаренко Ю. П. Встановлення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств як основної складової організації й підвищення ефективності виробництва [Електронний ресурс] / Ю. П. Макаренко. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=33793>
5. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17–26.

6. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13–20.

7. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри селянських фермерських господарств / В. Я. Месель-Веселяк, Р. В. Пікус // Сільські обрії. – 1995. – № 3–4. – С. 13–17.

8. Розвиток форм господарювання на селі / [Месель-Веселяк В. Я., Саблук П. Т., Малік М. Й. та ін.]. – К. : Урожай, 1993. – С. 234.

9. Тарасова В. В. Землеємність продукції агропідприємств України в умовах трансформації земельних відносин / В. В. Тарасова // Ефективна економіка. – Житомир, 2009. – С. 27– 32.

Рассмотрена проблема нерационального использования земельных ресурсов сельскохозяйственного назначения в современных условиях, показана нелогичность исключения их из рыночного оборота. Обоснована необходимость определения приоритетных форм организации сельскохозяйственного землепользования, которые смогут обеспечить эффективное использование земель сельскохозяйственного назначения на рыночно-конкурентных началах. Доказано, что земельные ресурсы нужно передавать конкурирующим субъектам собственности, исходя из экономических, экологических и социальных ограничений, которые и должны предусматривать обеспечение устойчивого развития сельских территорий.

Сельские территории, устойчивое развитие, земельные отношения, землепользование, эффективный землевладелец.

The article considered the problem of irrational land use of agricultural purposes in the modern condition; illogicality of excluding it from the market circulation. The necessity of identifying of priority forms of agricultural land use that will ensure efficient use of agricultural land at market-competitive was substantiated. It is proved that land resources need to transfer to the ownership entities competing on the basis of economic, environmental and social constraints which must provide for sustainable rural development.

Rural areas, sustainable development, land relations, land use, effective landowner.

УДК 331.5:332

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ В РЕГІОНІ

**Л. В. Ярема, О. І. Замора, кандидати економічних наук
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

Проаналізовано проблеми та особливості ринку праці. Розкрито роль державної служби зайнятості у регулюванні ринку праці та запропоновано заходи щодо подолання його регіональних диспропорцій і

© Л. В. Ярема, О. І. Замора, 2015